

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Transcriptie

Hendrickx

[00:00 - 00:10] Ik hoop dat, door deze ABN-gidsen, dat er eindelijk een generatie van Vlamingen opstaat die mee kan praten over de norm van het Nederlands.

[00:11 - 00:18] We zijn meer dan 30 jaar na die ABN-kernen. Zijn wij niet die generatie die nu eindelijk kan meepraten over wat die norm is?

Voice-over

[00:19 - 00:47] Ik ben een kind van de jaren tachtig en ik ben opgegroeid in een omgeving waar iedereen Nederlands sprak. Met een lokaal accent en hier en daar een dialectwoord, maar het was Nederlands. Juffen en meesters corrigeerden die dialectwoorden wel, maar niet heel rigide. In het middelbaar had ik een leraar die 'ge' en 'gij' verouderd noemde en vond dat we 'je' en 'jij' moesten zeggen. Wij vonden dat raar. Hoe kon 'gij' verouderd zijn als wij als tieners dat zelf voortdurend zeiden?

[00:48 - 01:13] Toen ik in de jaren negentig Nederlands studeerde, moest ik van honderden woorden leren dat er iets mis mee was en hoe het dan wél hoorde. 'Iets mis' betekende bijna altijd 'niet bekend in Nederland'. We studeerden ze net goed genoeg om te slagen voor het examen, maar we veranderden onze taal niet. Waarom ook? Er waren toch geen Nederlanders in de buurt, behalve op televisie en daar viel niet mee te praten.

[01:13 - 01:29] Achteraf bekeken was heel die periode een kantelpunt. Terwijl de oudere generatie de noordelijke norm propageerde, vond de jeugd de eigen taal prima zoals die was. Die jeugd is intussen volwassen geworden, de taal min of meer ook.

[01:30 - 01:45] In deze aflevering van Kinderen van het ABN ontdekken we hoe de verhouding tussen Vlaanderen en Nederland met betrekking tot taal op twintig jaar tijd veranderde en hoe de focus in Vlaanderen verschoof van beschaafd Nederlands naar Belgisch-Nederlands.

[01:45 - 01:50] Dit is aflevering drie: Van beschaafd naar Belgisch.

De Caluwe

[01:50 - 01:57] Die stemproef werd dan beoordeeld door Eugène Berode, de toenmalige taalraadsman.

Voice-over

[01:57 - 02:05] Dit is voormalig radio- en televisiepresentatrice Jessie De Caluwe. Ze heeft het over haar stemproef, ergens in de jaren zeventig.

De Caluwe

[02:05 - 02:21] Ik kreeg dan de opmerking dat ik goed klonk, dat mijn uitspraak oké was, maar dat er nog wel wat kon gewerkt worden aan mijn manier van spreken, want die klonk als gehakt stro.

[02:21 - 02:37] En daarmee bedoelde hij dat ik het allemaal iets te netjes zei, iets te nadrukkelijk geformuleerd en dat het dus toch wat vloeiender mocht zijn.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Voice-over

[02:37 - 02:44] Jessie De Caluwe had nog thans de mosterd gehaald bij de juiste mensen: Fons Fraeters, Annie Van Avermaet, Joos Florquin en ...

De Caluwe

[02:44 - 03:05] Doctor Marc Galle. En dat was het laatste wat ik hoorde voor ik de bus op stapte naar school. Ik stak er elke keer wel iets van op. En ik vond het wel fijn dat er zoiets op de radio te horen was. Dus waarschijnlijk heb ik die willen kopiëren. En klonk het allemaal te netjes, ja.

Voice-over

[03:05 - 03:19] Toen Ruud Hendrickx, de latere opvolger van Berode, in 1990 bij de BRT begon, merkte hij dat de beruchte blauwe brieven waarmee medewerkers gecorrigeerd werden, geen prioriteit meer waren.

Hendrickx

[03:19 - 03:35] Omdat hij in de laatste jaren van zijn carrière verschoven is van die pure opmerkingen over taalzuiverheid, om het zo te noemen, naar veel meer communicatie. Dus hij heeft die hele beweging ingezet naar ...

[03:35 - 03:53] Ja, oké, er is zoiets als verzorgde taal, maar daar gaat het eigenlijk niet zozeer om. En dus daar zegt hij ook van ... 'Ik vind het veel belangrijker dat mensen graag naar ons luisteren, dat ze begrijpen wat we zeggen. Maar,' zegt hij, 'ik vind wel dat de taal correct moet zijn.'

Voice-over

[03:53- 04:21] Intussen was, in vergelijking met de beginjaren van de televisie, het aantal zenduren en zenders bij de BRT sterk toegenomen. Berode kon onmogelijk naar iedereen luisteren en liet die persoonlijke opvolging daarom over aan producers en nethoofden. Zoals Jan Schoukens, die bij de oprichting van jongerenzender Studio Brussel in 1983 zijn jeugdige presentatoren strikt bij de les hield. Ook daarmee heeft Jessie ervaring.

De Caluwe

[04:21 - 04:40] Hij wou ook voeling hebben met de presentatoren, met wat er gezegd wordt en vooral hoe het gezegd wordt. Dat is zeer belangrijk. Dus ik schrok er niet meer van als ik tijdens een programma de telefoon hoorde rinkelen in de studio met meteen een opmerking van ...

[04:40 - 04:56] 'Jessie, het is niet 'Loewis' Armstrong, maar 'Loewie' Armstrong'. Oké, oké, oké. Of 'niet belangrik, maar belang-rijk. Rijk aan belang', dat soort dingen. En dat was heel kort. Hij gaf alleen zijn opmerking en haakte meteen. Dus je kon daar niks op zeggen.

[04:56 - 05:07] Maar op die manier gezegd ... Hij was niet bars of bruuut, maar kort en krachtig, dat wel. Dus hij was een goede leermeester, wat dat betreft.

Voice-over

[05:07 - 05:21] De persoonlijke aanpak van Schoukens werkte niet alleen bij Jessie. Ook Jan Hautekiet en andere Studio Brusselaars van het eerste uur, leerden bij hem het vak. In 1989 kwam er in het medialandschap een kaper op de kust.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

[05:22 - 05:32] VTM. Ludo Beheydt, professor emeritus in de Nederlandse taal en cultuur, legt uit welke impact dat heeft gehad.

Beheydt

[05:32 - 05:50] De komst van VTM werd aanvankelijk gezien als een cultuurnivellering. Zo werd het beschouwd. Want ja, wat gaat daar allemaal komen? De heilige openbare omroep wordt plotseling beconcurrerd door VTM, de eerste commerciële zender.

[05:50 - 06:08] Wat al meteen maakte, en dat is een tweede gevolg, dat het massale kijken naar de Nederlandse televisie heel snel daalde. Want men had een speelse, volkse, met veel entertainment, zender in het Vlaams, en men had daarnaast de openbare omroep.

[06:08 - 06:31] Waarom zou je dan nog naar die Nederlandse televisie kijken? Je kreeg dus ... We gaan meer Vlaamse programma's maken. En VTM heeft dat inderdaad, ja, ik zou zeggen, aan de weg gewerkt, heeft daar eigenlijk een breuk geslagen in die gedachte van televisie en media, dat moet exclusief in de standaardvariant.

[06:31 - 06:47] Ook voor praatprogramma's waar tussentaalvarianten meer een plaats kunnen krijgen. Ook dat je niet iemand uitsluit om een bijdrage te leveren in een discussie, omdat die niet de standaardvariant gebruikt.

Voice-over

[06:47 - 06:52] Maar vergis je niet, bij de commerciële werd evengoed in taalzorg geïnvesteerd.

De Caluwe

[06:52 - 07:12] Dan ben ik als coach gaan werken, en dan hoofdzakelijk voor VTM. Maar ik heb dat ook nog gedaan voor VT4 en voor een aantal radiozenders. Jan Schoukens, die werkte vooral voor de mensen van de nieuwsdienst op VTM. En ik alles daarnaast.

Voice-over

[07:13 - 07:29] De BRT speelde een groot deel van zijn publiek kwijt aan VTM. En de Nederlandse zenders verloren hun Vlaamse kijkers. Daarom sloegen de Vlaamse en Nederlandse openbare omroep einde jaren tachtig de handen in elkaar. Ze gingen samen enkele programma's maken, waaronder een taalprogramma.

[07:32 - 07:43] In het voorjaar van 1990 kwam Tien voor taal voor het eerst op de buis. Journalist en taaladviseur bij De Standaard Ludo Permentier vertelt over zijn deelname aan de proefuitzending.

Permentier

[07:43 - 08:01] De redactie van De Standaard kreeg het verzoek om mee te werken aan een soort proefuitzending. Dat zou tegen de Volkskrant zijn. En de hoofdredacteur was dus op zoek naar drie mensen die dat zouden moeten doen. 'Het is maar om te kijken hoe het spel werkt en zo.'

[08:07 - 08:23] 'Maar', zei hij erbij, 'tegen de Volkskrant willen we toch niet onderuit gaan ook.' Oké. Ik was een van die drie die aangespoord werden om dat te doen. Dat was met Robert Long nog als presentator. En we hebben dat met vlag en wimpel gewonnen.

Voice-over

[08:24 - 08:25] Een heerlijke overwinning.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Permentier

[08:25 - 08:44] Wij kwamen er aan als de underdogs, want als er vragen waren over ‘hoe moeten we dit zeggen’, ‘wat is de juiste benaming daarvoor’, dan keken wij naar de Volkskrant. En hoe doen ze dat bij de Volkskrant? Daar zeggen ze dat ook. Oké, oké, dan moeten we dat ook zo doen.

[08:44 - 08:50] Dus wij keken daar tegen op en wij wonnen dat. Dat was heel grappig.

Voice-over

[08:50 - 09:06] Zeker de eerste jaren wilden de Vlaamse ploegen zichzelf heel graag bewijzen tegenover hun Nederlandse collega's. Die competitiegeest is nooit echt weggegaan. Vanaf 1991 kreeg het brede publiek zijn kans bij het Groot Dictee der Nederlandse taal.

Permentier

[09:06 - 09:22] Dat idee is door Philip Freriks naar Nederland gebracht. Dat heette ‘Het Nationaal Dictee’. En een van de collega's van De Standaard, die was daar naartoe gegaan om daar verslag over uit te brengen.

[09:22 - 09:39] En die kwam daarna op de redactie en die zei: ‘Ze gaan dat elk jaar doen en wij moeten daarbij zijn. We moeten ervoor zorgen dat Vlamingen daar ook welkom zijn om te komen meespelen.’ Die zei: ‘De Volkskrant organiseert dat in Nederland.’

[09:39 - 10:04] Waarom doet De Standaard daar niet aan mee en wordt ze mede-organisator?’ Dat is ook zo gebeurd. Vanaf het tweede jaar veranderde die naam in Het Groot Dictee der Nederlandse Taal en werd dat georganiseerd door de Volkskrant, De Standaard, de Nederlandse omroep, die nu NPO heet, en de VRT, die toen waarschijnlijk nog BRT heette, of BRTN.

Voice-over

[10:04 - 10:23] Ook bij het Groot Dictee bestond aan Vlaamse kant dat David-versus-Goliath-gevoel. De bescheiden Vlamingen die zich gaan meten met de mondige, zelfzekere Nederlanders. Ludo Permentier, die jarenlang eerst corrector en daarna jurylid was, verklapt het geheim van de jaarlijkse busrit naar Den Haag.

Permentier

[10:23 - 10:38] Het effect dat wij hadden met Tien voor Taal van wij tegen de Volkskrant, die een eind boven ons staat, dat was dus elk jaar voelbaar in die bus. Visueel kun je dat zo voorstellen.

[10:38 - 10:54] Die bus komt ergens aangereden en die mensen, als echte Vlamingen, die staan daar allemaal op hun eentje, heel bescheiden en een beetje achterdochtig van ‘wat overkomt me hier allemaal’ en ‘ik wou dat ik niet mee had gedaan’.

[10:54 - 11:10] Maar in die bus ontstond er elke keer iets. Dikwijls waren dat die prominenten die dat in gang zetten. Die grepen de microfoon en zeiden: ‘Kijk, ik ga hier woordjes dicteren, want ik heb een lijst met moeilijke woorden.’

[11:10 - 11:27] Die begonnen dat te dicteren en dan werd er geroepen: ‘Hé, nee, nee, dat kan niet, dat accent, je bent dat accent vergeten.’ Er was ambiance. Op den duur was dat een ploeg die de mentaliteit had van ‘we gaan die Hollanders op hun bakkes geven’.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

[11:27 - 11:46] En die kwamen daar aan in Den Haag. Die bus stopte op het Binnenhof, die kwamen eruit en dat was een ploeg. Terwijl die Nederlanders, die kwamen er allemaal, veel met de fiets natuurlijk, op dat Binnenhof als individuen. En die kwamen binnen en die Vlamingen, die stonden dan een stap verder.

[11:46 - 11:53] Die mensen wilden niet persoonlijk winnen, ze wilden natuurlijk niet afgaan, maar die wilden vooral dat er een van hen won.

Voice-over

[11:53 - 12:05] Na een tijdje werden ook de Vlamingen mondiger en ze begonnen te klagen. Bijvoorbeeld dat Freriks te Hollands was, moeilijk te verstaan. In 2005 werd dat opgelost.

Permentier

[12:05 - 12:18] Martine Tanghe was jurylid en die is toen gevraagd, na lang aandringen van de Vlamingen, van ‘het moet toch wel iets Vlaams worden’, hebben ze aan Martine gevraagd om dat mee te presenteren.

Tanghe

[12:19 - 12:47] Kakofonie, zin één. De tijden zijn in zoverre interessant dat ze kakofonisch zijn. Je moet bijwijken je oren dichtstoppen tegen het tenhemelschreiende geblabla van de muezzins van de eeuwige vergelding in het ene oor en dat van de filistijnen van het geperoxideerde ressentiment in het andere.

En nu in stukjes. De tijden zijn in zoverre interessant...

Voice-over

[12:47 - 13:03] Uiteindelijk waren er 17 Vlaamse en 12 Nederlandse winnaars bij het Groot Dictee. Naast het Dictee was ook Tien voor taal jarenlang erg populair. De Vlamingen ontdekten dat ze niet onder hoefden te doen voor de Nederlanders en dat hun Nederlands er ook mocht zijn.

[13:04 - 13:12] Bij de BRT had Berode de deur al eerder opgezet voor die Belgische variant van het Nederlands, laat Ruud Hendrickx weten.

Hendrickx

[13:12 - 13:31] Berode zei ook: ‘Natuurlijk mag je horen dat een Vlaming aan het woord is.’ Dan had hij het over de uitspraak. Hij zei: ‘Natuurlijk moet er ruimte zijn voor uitdrukkingen die Vlamingen gebruiken en de verschillen van die in Nederland. Natuurlijk moet er ruimte zijn voor institutionele termen zoals rijkswacht.’

Voice-over

[13:31 - 13:35] En die ruimte breidde Ruud Hendrickx later uit.

Hendrickx

[13:35 - 13:44] Huis-, tuin- en keukenwoorden die behoren tot het taaleigen van de Vlamingen, woorden die in Nederland niet bekend zijn. En daar is niks mis mee.

Voice-over

[13:44 - 13:47] En dus stond in het Taalcharter 1998...

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Hendrickx

[13:48 - 14:05] De VRT wil de norm voor de Belgische variant van de Nederlandse standaardtaal zijn en blijven. Hij hanteert daarom een aantrekkelijke, duidelijke en correcte standaardtaal die rekening houdt met en afgestemd is op de kijkers en de luisteraars.

Voice-over

[14:05 - 14:13] Maar, zoals dat gaat, zorgt de formulering ‘Belgische variant van de Nederlandse standaardtaal’ voor wat beroering in politieke kringen.

Hendrickx

[14:14 - 14:46] Dat is toen gepercipieerd als: de VRT introduceert, eigenlijk, kromme taal vanaf nu. Dus, er zijn parlementaire vragen over gesteld waarin dus echt letterlijk in het parlement werd gezegd: ‘Waar haalt de VRT het lef vandaan, of het recht vandaan om een afwijkend Nederlands te introduceren in Vlaanderen, terwijl decretaal de Nederlandse standaardtaal de taal van Vlaanderen is?’

Voice-over

[14:46 - 15:02] Toch was op dat moment het begrip ‘Belgische variant’ niet zo vreemd. In heel Europa kwam er op het einde van de twintigste eeuw aandacht voor taalvariatie in de verschillende standaardtalen. Het begon bij de taalwetenschappers en sijpelde daarna door naar het taalbeleid.

[15:02 - 15:29] In de Lage Landen moet je voor beleid bij de Nederlandse Taalunie zijn, de Vlaams-Nederlandse organisatie die in 1980 werd opgericht om beleid rond het Nederlands in Nederland en Vlaanderen te ontwikkelen. Om dat te doen, werden er raden, werkgroepen en commissies opgericht voor het onderwijs, voor grammatica, voor spelling en uiteindelijk ook voor taaladviezen, zo vertelt taaladviseur Stef Croon van de Taaltelefoon.

Croon

[15:29 - 15:46] Er was een project begonnen in de vroege jaren negentig, een Vlaams-Nederlandse samenwerking van taalkundigen en taaladviseurs. De bedoeling was om al die taaladviezen op dezelfde lijn te krijgen. Daar zaten Nederlanders in, daar zaten Vlamingen in. En die ...

[15:47 - 15:57] Dat was dus een cd-rom geworden met veel taaladviezen, maar die was gericht op taaladviseurs en taalkundigen. Je merkte dat ook aan de woordkeuze, de vaktermen en zo.

Voice-over

[15:57 - 16:04] Met die cd-rom was er meteen een probleem. Roos de Bruyn, taaladviseur van het Genootschap Onze Taal, legt uit.

De Bruyn

[16:04 - 16:33] De techniek haalde eigenlijk dat idee in om cd-roms uit te brengen. Er is er in ieder geval wel één uitgebracht in 1999, dat weet ik nog wel. En daarna weet ik het eerlijk gezegd niet, of er nog meer cd-roms zijn gekomen, maar al gauw ontstond het idee van

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

‘nee, het moeten helemaal geen cd-roms worden, het moet gewoon een website worden.’ En dat idee, ja, daar is de Taalunie vanaf 2001 ongeveer aan gaan werken.

Voice-over

[16:33 - 16:41] En dat gebeurde in samenwerking met de gloednieuwe Taaltelefoon, een dienst aan de burger die de Vlaamse overheid in 1999 had opgericht.

Croon

[16:41 - 16:59] Goeiemorgen, Taaltelefoon, met Stef Croon.

Het plan werd opgevat om die adviezen van de cd-rom te herwerken tot een website voor een groter publiek. Dus die moesten een beetje herwerkt worden. Er moesten vaktermen uit gehaald worden, het moest eenvoudiger gemaakt worden. Het moest vooral aangevuld worden.

Voice-over

[16:59 - 17:02] Al snel doken er problemen op tijdens dat aanvullen en herwerken.

Croon

[17:03 - 17:18] De adviezen op de cd-rom en de labels die erop werden gebruikt, die waren toch nog sterk Noord-Nederlands gericht, nog steeds. De definitie van wat Algemeen Nederlands was, daarin was er weinig nuance of weinig ruimte voor Belgisch-Nederlands.

[17:18 - 17:32] Dat werd toch al snel weggezet als een lexicale eigenaardigheid, zonder veel nuance, zoals dat toen was, hè. Ik bedoel, iets als Zuid-Nederlands of Belgisch-Nederlands, dat volstond al, daar hing een luchtje aan.

Voice-over

[17:32 - 17:39] Genuanceerde adviezen schrijven, met aandacht voor variatie, is onmogelijk als de terminologie gericht is op één norm.

Croon

[17:40 - 17:56] Ik weet nog dat ik toen een advies moest schrijven over de kwestie *luidop/hardop*. En dat is voor mij echt een soort kantelpunt geweest, omdat ik ... ik vond niet dat ik dat advies kon schrijven met behulp van de labels die we toen gebruikten. Dus dan ging heel veel nuance verloren.

[17:56 - 18:11] Terwijl ik vond dat met *luidop* er niet zo heel veel aan de hand was. Misschien werd dat wel vaker gebruikt in België dan in Nederland, maar er is geen probleem voor de verstaanbaarheid. Dat is een perfect duidelijk woord. Er zijn geen misverstanden mogelijk. Morfologisch is daar weinig op aan te merken.

[18:12 - 18:26] Maar ja, door die labels die we toen hadden, kwam het er toch uit alsof het eigenlijk de facto werd afgekeurd. Dat hebben we toen aangekaart. En het Taaladviesoverleg had daar wel oren naar. Ze zeiden: ‘Ja, inderdaad, misschien moeten we dat toch eens bekijken’.

Voice-over

[18:27 - 18:31] Eén van de leden van het Taaladviesoverleg is een oude bekende, Ruud Hendrickx.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Hendrickx

[18:31 - 18:56] Op een bepaald moment zijn we daar met z'n drieën, een nieuwe generatie taaladviseurs, terechtgekomen. We kwamen daar inderdaad nog in een context waarin de norm vooral in het Noorden lag. Maar je voelde ook wel dat, dat dat iets was wat de Vlamingen vooral wilden. Dat die Nederlanders zeiden van... 'Waarom? Waarom eigenlijk?'

Voice-over

[18:56 - 18:59] En intussen vroegen niet alleen de Nederlanders zich dat af.

Hendrickx

[19:00 - 19:21] Wij waren toen nog al dertigers, bijna veertigers. Maar door contacten met studenten wisten wij ook allemaal... Dit leeft niet meer, dit krijg je niet meer verkocht. Dus die jongeren zeiden allemaal: 'Ja maar, dit is ook onze taal. En wij zeggen dat zo. En wij beseffen, ja, Nederlanders zeggen dat anders. So what?'

[19:21 - 19:32] En wij dachten... Kijk, je kunt onmogelijk die manier van denken van de jaren zestig, waar we een heleboel mensen mee groot geworden waren, de norm zit in het Noorden.

[19:32 - 19:43] En die hier ook vanuit het Noorden was ingevoerd, met alle ABN-kernen en ABN-gidsen en 'Hier spreekt men Nederlands'-en in de media, dat dat niet meer vol te houden was.

Croon

[19:44 - 19:59] En toen is er in de schoot van het Taaladviesoverleg een soort kleine werkgroep opgericht, 'labelherziening' heette dat, om eens te kijken naar die labels die we gebruikten om dus lexicale kwesties te beoordelen en om dat eventueel toch eens aan te passen.

[20:00 - 20:19] En ik weet nog dat ik toen tien specifieke kwesties heb herschreven. Het ging over *wandelen sturen*, *verveeld zitten met*, *luidop/hardop* was er dan ook bij. Een stuk of tien van die kwesties. En met suggesties dan of een voorstel voor nieuwe labels.

[20:18 - 20:23] En uiteindelijk is dan een hele nieuwe aanpak en methodiek daaruit voortgekomen.

Hendrickx

[20:23 - 20:52] Wat we geprobeerd hebben in die taaladvisering, dat is exact beschrijven wat de situatie is. En dus geen oordeel meer vaak, maar proberen zo zakelijk mogelijk te noteren: waar komt zo'n variant voor, geografisch, maar ook qua register. En de gebruiker moet daar zelf zijn conclusie uit trekken: wanneer gebruik ik het.

Voice-over

[20:52 - 21:01] Die nieuwe methodiek was ook alleen maar mogelijk dankzij de technologische vernieuwingen van die periode. Digitale tekstcorpora en databanken en het internet.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Croon

[21:02 - 21:17] Dus waar het eerder, in de jaren negentig en vroeger, toch veel meer beperkt was tot, eigenlijk, wat staat er in de naslagwerken, wat zegt de taaladviesliteratuur hier nu over. Zo kreeg je van die tradities, dat werd maar overgeleverd.

[21:18 - 21:35] Maar toen, eind jaren negentig, dus rond de eeuwwisseling, je kon toch al meer... Het was het begin van het internet en zo. Je kon al meer onderzoek zelf gaan verrichten. Je merkte dat dat helemaal begon te kantelen. We gingen ook andere dingen onderzoeken en rekening houden met andere dingen.

[21:36 - 21:49] Wat is de geografische spreiding? Hoe zit het daarmee? Is er stilistische variatie? Is de betekenis duidelijk? En heel belangrijk, wat is de attitude van de taalgebruiker tegenover zo'n woord?

Voice-over

[21:49 - 21:58] Eén van de leden van de werkgroep Labelherziening, Walter Haeseryn, zat op dat moment ook in de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Nederlandse Taalunie.

Croon

[21:58 - 22:23] Rond dezelfde tijd waren die bezig met een beleidsadvies, 'Eenheid in verscheidenheid' heette dat, dat in 2003 dan verschenen is. Wat eigenlijk vrij revolutionair was, omdat het daarin daarna ging over, ja, de twee polen in het Nederlands, de twee gelijkwaardige polen, Belgisch-Nederlands – Nederlands-Nederlands. Dus dat hing echt wel in de lucht. Dat was een omslag die toen echt gemaakt is, begin de jaren 2000.

Voice-over

[22:24 - 22:46] VRT had het over het Belgische Nederlands. De Nederlandse Taalunie kwam met nieuwe criteria en twee standaardtaalvariëteiten. Wat deed Van Dale, toch het toonaangevende naslagwerk voor de Nederlandse woordenschat? Wel, in de jaren negentig kreeg ik als student Nederlandse taalkunde van professor Guido Geerts, toen de Vlaamse hoofdredacteur van Van Dale.

[22:46 - 22:57] Geerts was sterk op Nederland gericht en dat hadden wij als studenten geweten. Het was Ton den Boon, de Nederlandse hoofdredacteur van Van Dale, ook opgevallen.

Den Boon

[22:57 - 23:25] Guido las de NRC en ik dacht, moet iemand ook niet De Standaard lezen? Op een bepaald moment ben ik De Standaard gaan lezen, nog een tijdje De Morgen. Want mij vielen dan natuurlijk die vreemde taalvormen op, voor mij waren het vreemde taalvormen. En het was voor mij heel nuttig ook om die Vlaamse kranten te gaan lezen, omdat ik daar ook weer suggesties uit haalde. Die suggesties speelde ik dan trouwens wel weer gewoon door aan, eerst aan Guido en later aan de Vlaamse redacteur, dus Dirk Geeraerts.

Voice-over

[23:25 - 23:43] In 1995 nam professor Dirk Geeraerts, ook van de KU Leuven, het stokje over van zijn collega Guido Geerts. Dirk Geeraerts specialiseerde zich in het beschrijven van de nationale taalvariatie in het Nederlands. En op basis van dat onderzoek werkte hij een nieuw labelsysteem uit voor Van Dale.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Den Boon

[23:44 - 24:02] We hadden de labels die we geërfd hadden uit de jaren zeventig. Dat waren labels zoals *gewestelijk*, *niet algemeen*, *gewestelijk-zuid*, *Zuidnederlands*, dat soort labels. Op een bepaald moment hebben we daar wel systematiek in aangebracht.

[24:03 - 24:19] Dat systeem heeft Dirk natuurlijk uitgedacht en hij heeft daar de criteria bij beschreven. We kregen dus dubbele labels, *Belgisch-Nederlands* met *spreektaal*, *Belgisch-Nederlands* met *informeel*, *Belgisch-Nederlands* met *formeel* enzovoorts, en die kun je prima toepassen, behalve bij alle twijfelgevallen.

[24:0 - 24:37] Dus dan moest je weer over gaan praten, overleggen. We zijn uitgegaan van de reeds gelabelde woorden, de woorden die als *gewestelijk* gelabeld waren. Dat waren vaak woorden die uit het Zuid-Nederlands, zoals het toen nog wel heette, afkomstig waren. En die zijn we dus min of meer systematisch gaan bekijken, althans, daar zijn we mee begonnen.

Voice-over

[24:37 - 24:41] Want zo'n nieuw systeem toepassen is niet zo eenvoudig.

Den Boon

[24:41 - 25:00] We hebben toen, nou ja, 250.000 trefwoorden, inmiddels zijn het er nog meer. Als je dan eenmaal begint aan het verbouwen van zo'n woordenboek, ook al pak je een kleine verzameling aan, dan heb je het zo over twee-, drieduizend lemma's waar je iets in moet gaan doen. Maar dan heb je daarnaast de beruchte olievlekwerking.

[25:00 - 25:17] Dus je vindt hier iets over, bijvoorbeeld, het woord *jurk*, *japon* en *kleed*. Ik noem maar wat. Dat zijn... *Kleed* is dan... *Kleed*, *kleedje* is dan, zeg maar, de Belgisch-Nederlandse variant van *jurk* en *japon*.

[25:17 - 25:35] Maar als je dan enerzijds bezig bent met *jurk* en *kleedje*, dan heb je natuurlijk ook weer, dan ga je natuurlijk ook weer kijken naar *japon*. Want *japon* is in het Nederlands, ook toen al, was het aan het verouderen. Dus je moet behoorlijk gedisciplineerd zijn om, als je dat Belgisch-Nederlands gaat aanpakken, om dan dat andere te laten liggen.

[25:36 - 25:48] En op het moment dat je bezig bent met *kleed* en *jurk*, dan krijg je op een bepaald moment vroeg of laat, kom je bij een van die definities het woord *jas* tegen. En *jas*, dan kom je weer bij een herenjas.

[25:8 - 25:59] Dan kom je weer *mantel* uit. Kijk, dat is die olievlekwerking. Dat betekent dus dat als je eenmaal begint aan zo'n bewerking, dan moet je daar jaren vaak voor uittrekken.

Voice-over

[26:00 - 26:11] Meer evenwicht in Van Dale brengen, dat betekent niet alleen labels *Zuid-Nederlands* of *gewestelijk* vervangen door een BE-label. Ruud Hendrickx zet even zijn petje van Van Dale-hoofdredacteur op.

Hendrickx

[26:12 - 26:46] Je zult het ook moeten onthollandsen. Want een heleboel dingen, vooral in de beschrijvingen, waren puur Hollands. Vanuit de Nederlandse bril bekeken... Ja, als je ging opzoeken vroeger wat de nationale feestdag was, dan stond daar niet bij 21 juli of 11 juli voor de Vlamingen, 21 juli voor de Belgen. Er stond alleen de Nederlandse feestdag.

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Koningsdag, Koninginnedag was dat dan. Of Bevrijdingsdag of zoiets. Maar in elk geval geen spoor bij *nationale feestdag* van 21 juli.

Voice-over

[26:47 - 26:49] En natuurlijk moeten er ook nieuwe labels komen.

Hendrickx

[26:50 - 27:12] Als je het wilt onthollandsen, dan betekent dat ook dat je het signaal moet geven: dit is typisch Hollands, wat er hier staat. En zo zijn we daartoe gekomen om ook die typisch Nederlandse woorden een label te geven, namelijk NL. Dus, de regionale beperking erbij te zetten.

Voice-over

[27:12 - 27:22] BE-labels toevoegen was al een hele karwei, maar het was kinderspel in vergelijking met het toekennen van NL-labels. Gelukkig kan dat ook systematisch aangepakt worden.

Hendrickx

[27:23 - 27:39] Inhoudelijk, heel vaak, hebben we ook gewoon gezocht op het woord *bij ons* of *onze*. Heel vaak kwam je zo uit bij typisch Nederlandse dingen. Dat was die blik vanuit het Noorden. Kijk, *bij ons*, dat was meestal *in Nederland*.

[27:40 - 27:57] En op die manier kon je ook een heleboel dingen vinden die heel typisch waren voor Nederland en in België niet voorkwamen, die je een label kon geven. Vaak een heleboel informele woorden ook. Als er *volkstaal* bij stond, was het vaak Nederlands, informeel Nederlands.

[27:57 - 28:16] Als erbij stond *bargoens*, dat is eigenlijk puur Amsterdams. De dieventaal van Amsterdam kun je labelen als Nederlands-Nederlands. En op die manier hebben we toch geprobeerd om op een systematisch, iets systematischere manier duizenden woorden ook een label NL te kunnen geven.

Voice-over

[28:16 - 28:22] En er is nog iets waar woordenboekmakers mee te maken krijgen: taalevolutie.

Hendrickx

[28:22 - 28:36] Soms merken we dat we het label moeten weghalen bij de twee. Dus niet alleen dat wij hier in Vlaanderen de als typisch Nederlands gelabelde woorden ook beginnen te kennen, maar omgekeerd ook.

Den Boon

[28:36 - 28:54] Denk aan het woord *flik* voor politieagent. Op een bepaald moment krijgt zo'n woord ook in het Noord-Nederlands diezelfde betekenis. Dan kun je je afvragen: is dat label Belgisch-Nederlands nog wel correct? Of moet je er dan bij zetten: 'voornamelijk'? Moet er dan een attribuut aan worden toegevoegd?

[28:54 - 29:18] Is het dan voornamelijk Belgisch-Nederlands? Dat geldt ook voor andere woorden. Een woord als *goesting*, dat is typisch Belgisch, maar wij kennen in Nederland dat woord ook allemaal. We beheersen het passief. En je ziet het ook nog zo nu en dan wel,

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

vaak met een, in een bepaald stijlregister wordt ook in het Noord-Nederlands wel weer gebruikt. Vaak als een soort citaat, maar net niet helemaal.

Voice-over

[29:18 - 29:38] Alweer twintig jaar geleden heeft de Nederlandse Taalunie de nationale variatie in de standaardtaal erkend. Voor Vlaanderen betekent dit de erkenning dat 'hun' Nederlands even goed is als dat van de noorderburen. Maar betekent dit hetzelfde voor Nederland? Rutger Kiezebrink van het Genootschap Onze Taal weet meer.

Kiezebrink

[29:38 - 29:58] Dat is precies waar veel mensen zich niet van bewust zijn, dat... dus ja, in Vlaanderen dingen op een andere manier worden gezegd, of kunnen worden gezegd dan in Nederland, en dat dat dus dan ook een vorm van standaardtaal is. Ik heb het idee dat heel veel Nederlanders daar gewoon nog niet aan willen toegeven of dat willen weten, ja, dat er twee standaardtalen zijn.

Voice-over

[29:59 - 30:00] Roos de Bruyn vult aan.

De Bruyn

[30:01 - 30:17] Wat Vlamingen zeggen, nou ja, daar willen ze af en toe wel kennis van nemen. Nederlanders vinden altijd dat Vlamingen eigenlijk mooier Nederlands spreken, en dat vinden ze echt. En ook gewoon aangename stemmen hebben vaak.

[30:17 - 30:31] En Nederlanders ... Vlamingen gewoon veel meer weten van taal, veel beter dictees kunnen schrijven. Dus de VRT-nieuwslezerstaal, zoals Martine Tanghe vroeger, dat wordt echt heel erg hoog gewaardeerd.

Voice-over

[30:31 - 30:38] Joop van der Horst, professor emeritus Nederlandse taalkunde, legt uit waar Nederlanders hun norm vandaan halen.

Van der Horst

[30:39 - 30:54] Of iets goed Nederlands is of niet goed Nederlands, dat zoek je niet in een woordenboek op. Dat weet je, ja, dat weet je door de krant die je leest, door de mensen die je spreekt. Daar komt geen formal teaching aan te pas, volstrekt niet.

[30:55 - 31:11] De standaardtaal in Nederlands heeft zich, denk ik, altijd totaal anders verspreid dan in Vlaanderen. Nou ja, voor zover die zich hier verspreid heeft. Ja, dat is een wereld van verschil. En ik denk dat die twee partijen elkaar niet verstaan. Dat is een totaal andere wereld. Het idee dat je ...

[31:12 - 31:30] Ik bedoel, ik heb woordenboeken, maar als ik iets schrijf, ik zoek het niet op in een woordenboek, hè. En als ik denk dat iets niet kan, dan kan het niet. En als Van Dale iets anders zegt, dan spijtig voor Van Dale, maar daar stoor ik mij niet aan. Nee, maar je weet het, je weet het door te luisteren naar de radio, naar de televisie natuurlijk vooral.

[31:30 - 31:40] Tegenwoordig ook wel een beetje internet, maar vooral radio, televisie, krant, kwaliteitskrant. En dan weet je hoe het zit. Niet bewust, hoor. Dat gaat heel onbewust.

Kinderen van het ABN

Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

Voice-over

[31:40 – 31:58] En daar schuurt er wat. Nederland en Vlaanderen verschillen in taal en norm. Nederlanders kijken voor die norm naar zichzelf en hun omgeving. En hoe groot de waardering ook voor Martine Tanghe en co is, ze zien het Belgisch-Nederlands niet als deel van ‘hun’ Nederlands.

[31:58 - 32:05] Dat merkt het Genootschap Onze Taal ook. Bijvoorbeeld bij Vlaamse bijdragen in hun tijdschrift.

Kiezebrink

[32:06 - 32:25] Als je de columns van Ludo Permentier leest, bijvoorbeeld, die gebruikt bewust af en toe dingen die standaardtaal zijn in België en die in Nederland vrij ongebruikelijk zijn. Maar volgens mij krijgt de redactie dan ook wel eens brieven van mensen die zeggen van: ‘Ja maar, dat kun je toch helemaal niet zo zeggen.’ Dan kun je antwoorden: ‘Nou, het is standaardtaal in België.’ ‘Ja, maar het is geen standaardtaal in Nederland, dus dan moet dat toch niet in Onze Taal staan.’

De Bruyn

[32:25 - 32:41] En ik denk dat heel veel Nederlanders ook, als wij iets zeggen wat Vlamingen niet kennen, zoals geld pinnen of zo, dat is in Vlaanderen helemaal niet zo bekend, dan hebben Nederlanders misschien iets meer van... ‘Nou, waarom gebruiken jullie dat dan niet of zo?’

[32:43 - 33:02] Dus daar zit echt nog steeds een beetje een soort ongelijkheid in. Dus de soort vanzelfsprekendheid die Nederlanders hebben ... En wij weten bij Onze Taal wel dat dat Vlamingen soms erg irriteert. Een soort vanzelfsprekendheid van ... ‘Nou ja, zoals wij het zeggen, zo is het in elk geval goed.’

Voice-over

[33:02 - 33:34] In Vlaanderen is er de afgelopen twintig, dertig jaar veel veranderd op het vlak van Nederlands. In 1995 werd Toy Story de eerste animatiefilm die naast een Nederlandse ook een volledig Vlaamse versie kreeg. Er kwamen rock- en popbands die in het Nederlands zingen, zoals Clouseau, De Kreuners, Gorki, Noordkaap en De Mens. En buitenlandse musicalartiesten die in Vlaanderen optreden, moeten hun accent aanpassen. Jessie De Caluwe heeft zo tal van Nederlandse artiesten begeleid.

De Caluwe

[33:34 - 33:59] Dat waren hoofdzakelijk Joop van den Ende-producties en die kwamen dus uit Nederland. Maar nadien kwamen die naar hier, naar Vlaanderen. De Nederlanders hadden hun Nederlandse accent en dat moest vervlaamst worden, omdat zij spreken dezelfde taal, maar op een totaal andere manier spreken ze die uit.

[34:00 - 34:11] Daar gaan ze zeggen van... ‘Het kleine vogeltje vloog over de bomen heen.’ Wij zeggen: ‘Het kleine vogeltje vloog over de bomen heen.’

[34:11 - 34:30] Die harde g hebben wij niet. Van de v maken zij vaak een f, een *fogeltje*, een *fogeltje*. De oow hebben wij ook niet. Wij zeggen *rood*. Dus ik moest vaak de *huig-r* of de *r* die in de keel werd gevormd, omvormen tot een tongpunt-*r*,

[34:30 – 35:00] ze de klanken opnieuw bijbrengen, zodanig dat zij niet uit de toon vielen met de Vlaamse acteurs. En dat zij zeer goed verstaanbaar waren, want in musicals, vooral de grappige, ik denk aan de eerste die ik gedaan heb, Mamma Mia, dan komt het erop aan

Kinderen van het ABN
Aflevering 3: Van Beschaafd naar Belgisch

om de lachers op je hand te hebben, maar als ze natuurlijk te snel spreken en onverstaanbaar, dan hebben ze die lachjes niet vanuit het publiek.

[35:00 - 35:10] En dat is voor hen wel zeer belangrijk, dat ze de mensen kunnen laten lachen. Dus iedereen moest hen begrijpen, maar dat ging niet alleen over het spreken, maar ook over het zingen.

Voice-over

[35:10 - 35:38] Het Nederlands heeft zich in de loop van de twintigste eeuw stevig kunnen wortelen in Vlaanderen. Dat hebben we grotendeels te danken aan taalactivisten, taaldocenten, taaladviseurs en, niet te vergeten, de media. Een select groepje mensen, allemaal met een diploma hoger onderwijs, vaak met een taalkundige achtergrond en vaak met een beroep dat met taal, onderwijs of communicatie te maken heeft. Een select groepje met veel invloed.

[35:38 - 36:00] In de volgende aflevering kijken we hoe groot die invloed was in de samenleving. Bereikten al die taalrubrieken en rolmodellen mensen die meteen na de verplichte schooltijd gingen werken? Hadden ze wel invloed op mensen die in hun opleiding en beroepsleven helemaal niks met taal hadden? Of speelden er nog andere dingen mee?

[36:00 - 36:12] Dit is Kinderen van het ABN, een podcast van Miet Ooms voor De lage landen en met de steun van het Fonds Pascal Decroos, het Algemeen-Nederlands Verbond en DeAuteurs.

[36:13 - 36:33] Vind je dit verhaal interessant? Deel dan deze podcast, geef een like op Spotify of andere podcastplatforms, deel op sociale media en vertel erover. In het Nederlands, het dialect of welke taal of variëteit ook. Je doet er mij en je vrienden een groot plezier mee.